

OCENE IN POROČILA

Anja Dular, **Pragodovinska grobišča v okolici Vinjega vrha nad Belo cerkvijo. Šmarjeta II.** Die vorgeschichtlichen Nekropolen in der Umgebung von Vinji vrh oberhalb von Bela cerkev. Ljubljana: Narodni muzej, 1991. 196 strani (sl.) 26, tab. 88 (Katalogi in monografije. Catalogi et monographiae; 26)

Monografija o znamenitem dolenskem najdiščnem skupku, ki je v dosednji strokovni literaturi znano kot Šmarjeta, pomeni prijeten novum, ne le za arheologa, ampak tudi za zgodovinarja. Obravnava namreč dunajski fond izkopanin s tega najobsežnejšega železnodobnega kompleksa pri nas, ki ima še to zanimivost, da se kontinuirano nadaljuje še v rimsko dobo in celo v čas velikega preseljevanja narodov. Predmeti izvirajo predvsem iz grobnih gomil in tudi iz ravnih grobov, izkopani pa so bili v zadnji četrtini 19. stoletja. Arheološko drobno gradivo hranijo v dveh dunajskih ustanovah, Prirodoslovnem muzeju (Naturhistorisches Museum) in na Inštitutu za pragodovino in zgodnjo zgodovino (Institut für Ur- und Frühgeschichte) Univerze na Dunaju.

Zaradi odisejade dela izkopanin iz nekaterih zasebnih zbirk so se podatki o podrobnejših lokacijah znotraj šmarješkega kompleksa nekoliko pomešali in porazgubili. Avtorica se je tako resnično izjemno potrudila, da je najprej zbrala podatke o vseh starih kopanjih iz pionirskih časov starinoslovja pri nas, jih nato uskladila s razmerami na obsežnem zemljišču in končno v obeh znanstvenih ustanovah izbrskala iz predalov vse ohranjene drobne najdbe. Delo je bilo resnično mamutske narave in se je lahko zadovoljivo uresničilo le z zagrizenim delom večje skupine naših strokovnih kolegov, ki so v prvi vrsti zaslužni za mukotrpno izrisavanje predmetov. Monografija Anje Dular je torej v prvi vrsti soliden arheološki katalog, zelo pregledno in natančno urejen, po zaslugi oblikovalca pa ponuden strokovnemu bralcu v izjemno mikavni obliki.

Po strogo znanstveni plati se delo navezuje na že opravljene kabinetne raziskave različnih arheoloških generacij po II. svetovni vojni, s tem da upošteva tudi nekatere najnovejše ugotovitve. Z novo knjigo o Šmarjeti oziroma Vinjem vrhu, kar je topografsko pravilneje, je ta osrednji dolenski najdiščni skupek dokončno obdelan, kar zadeva starejše najdbe. Zdaj, ko je vse gradivo predstavljeno strokovni pa tudi ljubiteljski javnosti, se šele zavemo izjemne civilizacijske vloge železnodobnih prebivalcev našega prostora. Podobno kot drugod pri nas tudi na šmarješkem arheološkem kompleksu izstopajo nekateri importi z italskega oziroma etruščanskega prostora, kar zgovorno opozarja na razvejane kulturne in trgovske stike med Italijo in Vzhodnimi Alpami že od 7. stoletja pred Kristusom naprej. Dobro bi bilo, če bi se prihodnja podobna arheološka kataloška dela zgedovala po odlični monografiji Anje Dular, ki ji resnično ne moremo ničesar očitati. Škoda, da se je nekaj tiskarskih napak vrnilo v integralni nemški prevod slovenskega besedila.

Davorin Vuga

ZOSIMOS, Neue Geschichte. Übersetzt und eingeleitet von Otto Veh. Durchgesehen und erläutert von Stefan Rebenich. Stuttgart, Hiersemann: 1990. 415 strani. (Bibliothek der griechischen Literatur; Band 31)

Knjiga obsega uvodno študijo s seznamom dosedanjih izdaj Zosima in z izbrano literaturo (str. 1–29), prevod celotnega dela (33–265) z dvema dodatkoma, poročilom patriarha Fotija (Bibl. cod. 98, 9. stol.) o Zosimu (31) in odlomkom iz Jordanesove zgodovine Gotov iz srede 6. stol. (Getica 152–160), ki se nanaša na Alarihovo zavzetje Rima 410 in na premike Zahodnih Gotov v Italiji do odhoda v Galijo (266–268), komentar k vsem prevedenim tekstom (269–401) ter imensko kazalo (402–415).

Uvodna študija predstavlja Zosima kot zgodovinarja, posebej njegovo delo, jezik, vire, svetovni nazor, pomen njegove zgodovine v pozni antiki in njen vpliv na kasnejša obdobja, ter prinaša obširen izbor literature o historiografiji in zgodovini pozne antike. Uvodoma naj izpostavimo nekaj bistvenih dejstev, ki predstavljajo temelj današnjega vedenja o Zosimu. Na podlagi aluzij na sodobnost je nastanek Zosimove zgodovine dokaj zanesljivo datiran v čas 498–518, v dobo cesarja Anastazija. Avtor je bil srednjega ali višjega družbenega porekla (morda pripadnik sloja kurialov?), izhajal je iz sirsokopalestinskega prostora, imel je juristično izobrazbo, poleg tega je dobro poznal historično, filozofsko in antikvarično literaturo v grškem jeziku. Fotij omenja, da je bil po poklicu oz. družbenem rangi »comes« in nekdanji »advocatus fisci«, kar označuje v tisti dobi visokega uradnika s pravniško izobrazbo in sodniško prakso. Njegovo edino poznano delo z naslovom »Historia néa« (novejša zgodovina) obsega prikaz rimske zgodovine od nastanka cesarstva (s kratkim uvodnim ekskurzom o starejši rimski in grški zgodovini, 1,1–5) pa do leta 410, ko se pred opisom zahodnogotskega zavzetja Rima pripoved nepredvidoma konča. Zosimov najvišji vzor je Polibij. Tako kot pri Polibiju usmerja tok zgodovine boginja Usoda (Týche), odločajo o razvoju dogodkov po Zosimu boginje usode (Moiré), gibanja zvezd oz. »božja previdnost« (theia prónoia); bistvena razlika od Polibija je ta, da prvi piše o vzponu Rima, Zosimos pa o njegovem zatonu in propadu; medtem ko prvi vidi pogoje za vzpon Rima v dobri državni ureditvi in zlasti spoštovanju bogov (6,56), je po Zosimu vzrok za zaton države rušenje dobre državne ureditve in zlasti opuščanje vere v bogove.

Prva knjiga sumarno prikazuje tristoletno obdobje principata, pri čemer je bolj podrobno predstavljeno 3. stoletje. Kakor je spričo obstoja cele vrste drugih virov Zosimova zgodovina za 1. in 2. stol. komajda uporabna, pa je za dobo od konca Herodianove zgodovine (238), zlasti pa za obdobje vrzeli v zbirki Historia Augusta (odslej HA) za leta 244–253 Zosim važen vir, ki nam mestoma bolj podrobno kot breviarja 4. stol. oziroma življenjepisi v HA prikazuje dogodke v sredini in drugi polovici 3. stol., za gotske vpade na Balkan in v Malo Azijo pa je skorajda edini vir (1, 31 ss.). Druga knjiga obsega (po veliki vrzeli dvajsetih let za dobo cesarja Dioklecijana) čas od odstopa Dioklecijana in nastopa Konstantina (305/6) do zmage Konstancija II. nad Magnencijem in padca cesarja Gala (354). V tem časovnem okviru je Zosimos najbolj podroben poganski zgodovinski pisec za večji del vlade Konstancija II., zlasti za dobo državljanske vojne med Konstancijem II. in Magnencijem (350–353; naslednje obdobje, ca. 353–378, precej bolj podrobno in v splošnem bolj zanesljivo opisuje Ammianus Marcellinus). Tretja knjiga kratko obravnava obdobje od imenovanja Julijana za cesarja na Zahodu 355 dalje, nato pa obširno kratkotrajno vladu Julijana (361–363) s podrobnim opisom perzijskega pohoda. Četrta knjiga zajema čas od nastopa Valentinijana in Valensa (364) do smrti cesarja Teodozija v začetku 395, peta knjiga od Teodozijeve smrti do Alarihovega prihoda pred Rim 409, fragmentarno ohranjena (ali namerno uničena ali pa morda nedokončana?) šesta knjiga pa obravnava dogodke v letih 409 in 410, tik do Alarihovega zavzetja Rima. Za čas od 378 dalje, ko se zaključí Ammianova zgodovina, je Zosimos najbolj izčrpen vir, za nekatere dogodke tudi edini. Izgubljeni deli Zosimove zgodovine so se nanašali na dvajsetletno dobo cesarja Dioklecijana (284/5–305) in na posamezne krajše izpade v tekstu (med 5,22–23 za dogodke na Vzhodu v letih 401/2; 5,26, kjer so izpuščeni dogodki na Zahodu v letih 398–404, zelo sumarno pa je prikazan čas 405–407) ter morda na večji del šeste knjige; ta namreč obsega le 13 poglavij, ostale knjige pa v povprečju 55.

Zosimovo zgodovino kvarijo številne pomanjkljivosti: napake v kronologiji, hudi spodrsrljaji v geografiji, zlasti zahodnega sveta (avtor na primer zamenjuje Germanijo in Galijo (3,9,1), mesto Carnuntum ob Donavi z mestom Carnutum – dan. Chartres v Galiji (2,10,4), Apenine in Alpe (4,45,4; 5,29,4), ime tipa ladje liburne izvaja od italskega mesta (5,20,3), medtem ko sta mu sirsko-palestinski in maloazijsko-balkanski prostor bolj poznana), premalo je strokovno usposobljen za pisanje vojaške zgodovine, njegova pripoved je mestoma nejasna, drugod je sosledično slabo povezana. Ob vrsti pomanjkljivosti mu ne moremo odreči nekaterih pozitivnih lastnosti, npr. razgledanost, dobro izobrazbo, sorazmerno jasn jezikovni izraz. V celoti gledano Zosim v zboru antičnih zgodovinarjev nima visoke cene. Kot izrazit kompilator je bil zelo odvisen od virov. Za večji del pripovedi, za obdobje 270–404 (1, 57,3–5,25) temelji njegova pripoved na zgodovini Evnapija iz Sard (ta je napisal 14 knjig Hypomnēmata historikā; fragmenti tega dela so sedaj dostopni tudi v dvojezični grško angleški komentirani izdaji: R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire I*, Liverpool 1981, 1–26, 97–106, II, 1983, 2–150), za zadnja tri leta 407/8–410 (5,27 do konca) pa temelji na Olimpiodoru iz Teb (v Egiptu) (njegovo delo *Historikoi lōgoi* v 22 knjigah za čas 407/8–425 je ohranjeno v fragmentih, ki jih prav tako objavlja in komentira Blockley, I, 27–47 in 107–112, II, 152–220). Vir za čas do ca. 270 (1,6–46) ostaja slej ko prej neznan. Veliko odvisnost Zosima od virov odraža dejstvo, da je zelo opazna vrzel (5,26/7) za dobo od 404 (konec Evnapija) do 407/8 (začetek Olimpiodora), da avtor pod vplivom virov spreminja svojo sodbo (negativni Evnapijevi oceni Stilihona in Alariha sledi kasneje pod vplivom Olimpiodora bistveno bolj pozitivna), prav tako pod vplivom slednjega posveča več pozornosti dogodkom na Zahodu, je bolj precizen v kronologiji in geografiji. Kot grški avtor, ki je živel in delal v azijskem prostoru, kaže večji interes za dogajanja na Vzhodu, ki jih v posameznih primerih zelo podrobno opisuje (na primer gotske vpade na Balkan in v Malo Azijo po sredini 3. stol., vzpon in padec Palmire, Julijanov pohod v Perzijo, premike Gotov na območju Trakije in Male Azije okrog leta 400), medtem ko so dogodki na Zahodu predstavljeni dosti bolj na kratko. Kot je bilo običajno, se drži periodizacije po cesarjih, le v posameznih primerih obravnava snov po konzulih in le izjemoma obdela neko temo ne oziraje se na omenjene časovne okvire (na primer uzurpacijo Konstantina III. v Britaniji, 6,2–5).

Zosimovo delo razodeva njegove nazore o družbi, državi, religiji in morali. Zosim piše zgodovino kot Rimljan, človek z rimsko državno zavestjo, ki podpira idejo cesarstva v tradicionalni obliki in graja tako pojav uzurpatorjev kakor tudi zanj nesprejemljive novosti posameznih cesarjev, na primer upravne, vojaške in finančne reforme cesarja Konstantina ali versko politiko cesarjev Konstantina in Teodozija. Avtor graja pokvarjenost državnega aparata in posebej dvora kot povzročitelje kriz 4. stoletja (z evnuhi, intrigami, vsakovrstnimi zvijačami in uboji), ceni senat in ne pripisuje nikakršne politične vloge ljudstvu. Do vzpona barbarov (v prvi vrsti Germanov) v rimski državi je zelo kritičen. Zanj so sprejemljivi le tisti barbari, ki so se povsem prilagodili rimskemu bistvu in so bili pripravljeni z orožjem nastopiti tudi proti svojim sonarodnjakom (na primer Got Fravitta, 5,20,1) oziroma so kljub pritisku krščanskih vladarjev vztrajali v poganstvu (na primer Generidus, 5,46,2 ss.). Svetovnonazorsko je Zosim pogan, njegovo nastrojenje je vseskozi konservativno, odraža pa se v veri v usodo (1,1,2), spoštovanju starih bogov in običajev, ki jih na nekaj mestih podrobno opisuje (na primer stoletne igre – *ludi saeculares* v 2,1–6; vloga kolegija pontifikov v Rimu, 4,36; prerokbe, proročišča in čudežna znamenja, 1,57–58; 2,36–37; 4,21,2), spoštuje tudi podobe bogov (2,31; 5,41,7) in je prepričan, da zadene pravična kazen tiste, ki jih oskrunijo (5,38,2 ss.). V odpadu od stare vere in širjenju krščanstva vidi glavni vzrok za zaton države. Avtor pravzaprav o krščanstvu, ki je v obravnavani dobi doživelo silovit razmah od preganjanj 3. in začetka 4. stol. do nastanka svetovne Cerkve v 4. stol., poroča zelo malo. Nič ne pove o Cerkvi in njenem nauku, osebnosti iz zgodovine Cerkve se omenjajo le izjemoma, če se njihovo delovanje nanaša na državno politiko (na primer slučaj Janeza Krizostoma, 5,23, z ostro obsodbo meništva). Posebej ostra je njegova sodba o obeh za krščanstvo najbolj zaslužnih cesarjih, Konstantinu in Teodoziju. Obsodba se nanaša na njun značaj, moralo, napake v politiki in zlasti na njuno zatiranje poganstva. Pri tem so očitki na račun Konstantina

(2,29–38: verolomnost, brezobzirnosti, zločinsko početje, vseskozi škodljive reforme, preziranje tradicije, zaničevanje stare religije) še dosti hujši kot na račun Teodozija (4,27 ss.: zapravljenost, lakomnost, lenoba, ukrepi proti poganskemu kultu). Avtor nasprotno zelo pozitivno ocenjuje cesarje, ki so imeli do krščanstva odklonilen odnos, na primer Decija (1,23) in zlasti Julijana Odpadnika; manj ugodna je njegova sodba o Valerijanu spričo poraza proti Perziji (1,36,2), medtem ko nam sodba o Dioklecijanu spričo že omenjene vrzeli ni poznana. Zosimova zgodovina, zadnja, ki posreduje poganski pogled na svet (prim. A. Demandt, *Der Fall Roms*, München 1984, 50 sl.), je v tem oziru idejni antipod krščanskih univerzalnih zgodovin pozne antike, na primer Orozijeve. V času svojega nastanka je Zosimova zgodovina predstavnik tistega sveta, ki je bil politično in duhovno v zatonu in ki je z ukinitvijo atenske akademije 529 doživel še zadnji fatalni udarec.

Zosimova zgodovina je v pričujoči publikaciji predstavljena v lepem in jasnem prevodu in z izčrpnim komentarjem. Iz celotne materije, ki je zelo obsežna, naj izpostavimo tista mesta, ki se nanašajo na zgodovino zahodnega Balkana, srednjega Podonavja, vzhodnih Alp in severnega Jadrana. Te dežele je avtor poznal le iz svojih virov, v njegovem času so poleg tega pripadale drugi državi tvorbi, državi Vzhodnih Gotov. Od dogodkov v tem prostoru, za katere je Zosim pomemben vir, v posameznih primerih celo najvažnejši, naj omenimo naslednje: državljanski vojni 284/5 (med Julijanom in Karinom, nato med Karinom in Dioklecijanom, 1,73; kljub skromnemu obsegu teksta nam Zosim o tem pove več kot breviarja 4. stol.), prvo vojno med Konstantinom in Licinijem 316 na prostoru od severovzhodne Italije prek južne Panonije do Trakije (2, 18–20; je glavni vir poleg Anon. Vales. 1,14–18), vojno med Magnencijem in Konstancijem II. za prevlado v Iliriku 351 (2,43–53, z omembo bitk pri Trojanah, Ptuj, Sisciji, Sirmiju in odločilnega spopada pri Mursi; za te dogodke je Zosim poglavitni vir), spopad med Teodozijem in Magenom Maksimom 388 (4,42–47), vojno med Teodozijem in Evgenijem 394 z bitko pri Frigidu (4,58–59), Alarihov prihod iz Epira na območje Emone in zatem Norika (5,29, z nadvse zanimivim poročilom o Emoni). Celo vrsto dogodkov v tem prostoru Zosim le kratko omenja in v teh primerih njegovo poročilo le dopolnjuje druge, pomembnejše vire. Ti dogodki so naslednji: pohod Maksimina Tračana 238 proti Italiji (1,15); uzurpacija Marina proti cesarju Filipu v Panoniji in Meziji 248/9 (1,20); nastop cesarja Decija in njegove vojne v Podonavju 249–251 (1,21–23); vojna med Ajmilijanom in Trebonijanom Galom 253 (1,28); vpadi barbarov v času Valerijana in Galiene (1,29,2; 1,30,2; 1,31,1); vojne cesarja Avrelijana v srednjem Podonavju (1,48–49); vojne cesarja Proba in uzurpacija Kara v Reciji in Noriku 282 (1,71); prodor cesarja Julijana iz Galije prek Recije in Norika proti Sirmiju 361 (3,10); dogodki v Panoniji po smrti cesarja Julijana ob nastopu Jovijana 364 (3,35); Valentinijanova aktivnost v srednjedonavskem prostoru do cesarjeve smrti 375 (4,16–17); dogodki ob nastopu Gracijana, prihod Hunov (4,19–20); vpad gotskega kralja Radagaisa (po Zosimu Rodogaisa) iz srednjega Podonavja v Italijo 405/6 (5,26).

Temeljiti in ažuren komentar je dobrodošel tudi zato, ker posreduje najnovejše stanje v strokovni literaturi. Komentar je stvaren, ne spušča se v diskusijo o podrobnostih, temveč le navaja glavno literaturo. Za poglobljen študij posameznih vprašanj ostaja temeljnega pomena francoska dvojezična komentirana izdaja, ki jo je v dveh desetletjih v zbirki »Les Belles Lettres« objavil ženevski profesor F. Paschoud (Zosime, *Histoire nouvelle*, I (knjiga 1–2, Paris 1971); II (knjigi 3 in 4, v 2 zvezkih, 1979), III (knjiga 5 in 6 z indeksi, v 2 zvezkih, 1986 in 1989)). Rebenichov komentar odraža velik vzpon poznoantičnih zgodovinskih študij v zadnjih desetletjih. V komentarju so upoštevana le dela velikih historiografij; študije, ki so »lokalne« z ozirom na jezik ali mesto izida, se upoštevajo le izjemoma. Izbor literature je seveda pri današnji historiografski produkciji težak, temelji na subjektivni oceni, poleg tega tudi v največjih raziskovalnih središčih niso dostopna vsa dela.

K poročilom Zosima o našem prostoru bi mogli navesti vrsto študij slovenskih avtorjev, ki pomenijo pomemben prispevek k poznavanju posameznih vprašanj in se v komentarju ne upoštevajo: na primer za dogodke 351 J. Šašel, *The Struggle between Magnentius and Constantius II for Italy and Illyricum*, *Živa antika* 21, 1971, 205–216; A. Jeločnik, *Emonska najdba Magnencijevih multiplih zlatnikov*, *Arheološki vestnik* 19, 1968, 201–220, v francoskem prevodu v *Revue numismatique* 1967, 209–235; za vlogo alpskih zaporov v letih 351, 388, 394 J. Šašel – P. Petru, *Claustra Alpium Iuliarum I*, *Ljubljana* 1971, z doslej najbolj popolno zbranimi viri za bitko pri Frigidu; za dogodke leta 388 tudi J. Klemenc, *Teodozijevo pohod proti Maximusu iz Siscije do Petovija*, *ZČ* 6/7, 1952–1953, 78–88; za premike Zahodnih Gotov v naših krajih 408 tudi B. Grafenauer, *Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev*, *Ljubljana* 1952, 398 ss. Posamezne premike vojska v 3. in 4. stol. osvetljujejo tudi zakladne najdbe, ki jih v sosledju historičnega razvoja obravnava P. Kos, *Denarni obtok na prostoru jugovzhodnih Alp* 300 pr. n. št. – 1000, *Ljubljana* 1986.

Tudi nekatera druga mesta v komentarju bi mogli dopolniti z novejšo literaturo. Navedli bomo nam poznana dela, tudi tista, ki so izšla po 1990 in razumljivo niso mogla biti upoštevana. K dogodkom v letu 238 (I, op. 39, str. 286) naj omenimo dve deli, ki prinašata analizo glavnih virov za ta čas, Herodijana in HA: M. Šašel Kos, *Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, Jadrano in Sirmijem pri Kasiju Dionu* in Herodijanu, *Ljubljana* 1986, 413 ss. in A. Lippold, *Kommentar zur Vita Maximini duo der Historia Augusta*, *Antiquitas* 4/3, I, Bonn 1991, zlasti 543 ss. K galskim uzurpatorjem (I, op. 79, str. 291 sl.) gl. nazadnje tudi J. F. Drinkwater, *The Gallic Empire. Separatism and Continuity in the North-Western Provinces of the Roman Empire* A.D. 260–274, *Historia Einzelschriften* 52, Stuttgart 1987, ki na str. 54–60 analizira tudi Zosimova poročila. Literaturo o Mitrovem kultu (I, op. 113, str. 295 sl.) bi mogli obogatiti z dobrim pregledom, ki ga je nazadnje pripravil M. Clauss, *Mithras. Kult und Mysterien*, München 1990. Cesar Dioklecijan je odstopil 1. maja 305 (in ne 1. marca, kot je v II op. 17, str. 302). K vprašanju datiranja prve vojne med Konstantinom in Licinijem (314 ali 316; gl. II, 42, str. 307) gl. tudi I. König (Hg.), *Origo Constantini*. Anon. *Valesianus*, Teil I, Trier 1987, 118 ss. (pledira za 314) in nazadnje Th. Grüne-

wald, Constantinus Maximus Augustus. Herrschaftspropaganda in der zeitgenössischen Überlieferung, *Historia Einzelschriften* 64, 1990, 108 ss., ki se nagiba k datiranju v leto 316. Literaturo o državljanskih vojnah 4. stol. na področju severnega Balkana in severne Italije bi mogli obogatiti z nekaj dobrimi prispevki (npr. Y. M. Duval, Aquilée sur la route des invasions (350–452), *Antichità Altoadriatiche* 9, 1976, 237–298, s podrobnimi analizami virov za dogodke v letih 351, 388, 394, 401/2 in 408). K imenovanju Jadranskega morja pri Zosimu, kjer se označuje, kot pri večini antičnih avtorjev, z oznako »Jonsko morje« (4,46,1; 47,1; 5,37,3) gl. M. Suić, *Dalmaticum mare*, Radovi Zavoda Jugoslavske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru 29–30, 1983, 5–18 in M. Kozličić, *Historijska geografija istočnog Jadrana u starom vijeku*, Split 1990, s predstavitvijo drugih virov.

Od antičnih krajev na slovenskem ozemlju omenja Zosimus le tri: Atrans (v nenavadni obliki Adrana, 2,45,3) in Poetovio (2,46,1) kot prizorišči spopadov 351, ter Emono kot kraj, v bližini katerega se je 408 zadrževal Alarih z Zahodnimi Goti (5,29,1). H komentaru k V, op. 66, str. 376 naj opozorimo na napačno trditev, da se pri Zosimu Emona omenja zadnjič v antiki (zadnje omembe izhajajo iz zadnje četrtine 6. stol.) in na poglobitvo literaturo: J. Šašel, *Emona*, *RE Suppl.* 11, 1968, 540–578; isti, *K zgodovini Emone v rimskih napisih in literaturi*, v delu: *Zgodovina Ljubljane*, Ljubljana 1984, 35–45. Zosimus ob priložnosti omembe Emone sporoča legendo o ustanovitvi mesta po Argonavtih. Ti naj bi po dolgotrajni plovi po Donavi (in pritokih) ustanovili mesto, ki naj bi spominjalo na njihov prihod; nato naj bi ladjo Argo prenesli 400 stadijev daleč do italske (po nekaterih rokopisih tesalske, kar je nesmiselno) obale. Taka naj bi bila vsebina sporočila, ki ga je posredoval pesnik Peisandros (iz Larande v Likaoniji v dobi Severa Aleksandra) v obsežnem epu (v 60 knjigah) z naslovom »*Heroikai Theogamiai*«. Opozorimo naj na dejstvo, da na podlagi istega vira (Olimpiodora iz Teb, ki je povzema Peisandra; odlomek objavlja Blockley II, 154, št. 5) omenja ustanovitev Emone po Argonavtih tudi Sozomenos, *Hist. eccl.* 1,6,5 (Patr. Graeca 67, 873A) z začetka 5. stol. in za njim bizantinski kronist Nikephoros Kallistos, *Hist. eccl.* 7,50 (Patr. Graeca 145, 1329 D) z začetka 9. stol. Verjetno je na pravi sledi F. Paschoud (Zosime III, 1, 212 ss.) z mnenjem, da so starejšo razlago o ustanovitvi Nauporta po Argonavtih (Plin. *hist. nat.* 3,128) kasnejši avtorji (Peisandros v prvi polovici 3. stol., dve stoletji kasneje Olimpiodor in Sozomen ter še kasneje Zosim) prirredili tako, da so kot argonavtsko naselbino označili dosti bolj poznano Emono.

Celoten vtis o knjigi je zelo dober. Predložena izdaja Zosima je mojstrsko opravljeno delo. Precizno napisana uvodna študija, lep prevod in kvaliteten komentar omogočajo odlično orientacijo vsakomur, ki želi spoznati tega zanimivega zgodovinarja. Rebenichov komentar sicer ne nadomešča Paschoudovega, ki je dosti izčrpnješi, pač pa ga je zlasti za knjige 1–4 treba uporabljati poleg Paschoudovega, ki je star okroglo 20 oz. 10 let. Ker prinaša knjiga rezultate vodilnih historiografij o pozni antiki, ne upošteva pa del v nacionalnih jezikih, je za posamične probleme iz regionalne zgodovine treba poseči tudi po drugih delih, ki se v komentaru ne navajajo. Nekaj takih del smo navedli za naš prostor. Nemško komentirano izdajo Zosima moremo označiti kot standardno delo o Zosimu in eno pomembnih del o poznoantični historiografiji.

Rajko Bratož

Adolf Lippold, **Kommentar zur Vita Maximini duo der Historia Augusta**. Habelt, Bonn : 1991. XV + 740 strani. (Antiquitas: Reihe 4. Beiträge zur Historia-Augusta-Forschung, Serie 3, Kommentare: Band 1.)

Knjigo sestavljajo uvodni seznam okrajšav in literature (VIII–XV), splošni del (1–278), komentar k življenjepis cesarja Maksimina Tračana (odslej v. Max., 279–671) in dodatki (673–740). Slednji prinašajo dopolnila k uvodni študiji in komentaru (674–699) ter register citiranih virov, krajevnih in osebnih imen ter tekstnih variant (700–740).

V splošnem delu z obsegom monografije Lippold najprej predstavi razvoj raziskovanja v. Max. v zbirki *Historia Augusta* (odslej HA, str. 9–22), obravnava vprašanje avtorja in njegovega časa (23–54), vire, ki jih je uporabljal (55–163), vpliv v. Max. na kasnejše poznoantične avtorje (164–177), odnos med v. Max. in cesarjem Maksiminom Tračanom, kakor je podoba tega cesarja razpoznavna na podlagi vseh virov (178–256) ter končno vprašanje odnosa med avtorjem v. Max. in avtorjem celotne HA (257–278). Zlasti zadnje poglavje študije, ki se nanaša na značaj celotne zbirke življenjepisov, se smiselno dopolnjuje z Lippoldovim geslom »*Historia Augusta*« v *Reallexikon für Antike und Christentum* 15, 1990, 687–723.

Moderno raziskovanje HA, zbirke 30 življenjepisov rimskih cesarjev od Hadrijana do nastopa Dioklecijana (117–284/5, s časovno vrzeljo 244–253 za dobo Filipa Arabca, Decija, Trebonijana Gala in Ajmilijana) se pričena s študijo, ki jo je pred dobrim stoletjem objavil Mommsenov učenec H. Dessau (*Hermes* 24, 1889, 337–392). V njej je postavil tezo, da HA ni delo 6 piscev iz dioklecijansko-konstantinskega obdobja, temveč delo enega samega avtorja s konca 4. stol. Odtlej se je v celi vrsti študij vedno znova postavljalo vprašanje avtorstva, časa in namena zbirke. Tem študijam so se posvečale največje avtoritete s področja raziskovanja rimske zgodovine, zlasti v Nemčiji, od medvojne dobe dalje tudi drugod. Lahko rečemo, da v 20. stol. noben vir za rimsko zgodovino ni bil toliko proučevan kot ravno HA in o nobenem drugem ni bilo izrečenih toliko različnih mnenj. Naj omenimo le glavne mejnike v raziskovanju. Th. Mommsen je 1890 zavrnil tezo Dessaua z mnenjem, da je HA delo enega avtorja iz časa okrog 330; zbirko naj bi v valentinijansko-teodozijanski dobi neznan izdajatelj predelal in ji dal končno podobo. H. Peter je 1892 na podlagi analize življenjepisov zlasti cesarjev 3. stol. prav tako zavrnil Dessaua in datiral zbirko v dobo Konstantina. O. Seeck je kot prvi 1890 poudaril prosenatsko tendenco zbirke, ki jo je datiral v čas okrog 410. E. Hohl, ki je v obdobju 1911–1958 posvetil HA celo vrsto študij in pripravil tekstnokritično izdajo, je zbirko datiral v čas cesarja Julijana ali malo kasneje, glede namena zbirke pa je